

# Sünnette iktisat etmek

**Nuray Hanım: “İktisat nedir? İktisat etmek güzel midir, yoksa cimrilik demek midir?”**

Sözlükte tutumlu olma, tasarruf, biriktirme, aşırılıklardan uzak durma, orta yolda olma, itidal üzere olma, uygun davranış ve hareket, ekonomik davranma mânâlarına gelen iktisat, dinimizin önemle üzerinde durduğu ve teşvik ettiği bir güzel davranış biçimidir, bir ahlâkî ve ekonomik güzelliştir.

İktisat cömertliğe, hayra, ikrama ters olmadığı gibi; cimrilik ve mal düşkünlüğü anlamlarında da değildir.

Kur’ân iktisatlı ve tutumlu olmayı, aşırılıklardan kaçınmayı ve orta yoldan gitmeyi teşvik eder: “Eğer onlar Tevrat’ı, İncil’i ve Rablerinden onlara indirileni (Kur’ân’ı) doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi (yeraltı ve yerüstü servetlerinden istifade ederek refah içinde yaşarlardı). —Onlardan aşırılığa kaçmayan (iktisatlı, mutedil) bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!” 1 Bir diğer âyette ise; “Onları sağ salim karaya çıkardığımız zaman bir kısmı orta yolu tutarlar”2 buyurulmuştur. Peygamber Efendimiz de (asm), “İktisad eden, aile belâsı çekmez” buyurmuştur.3

“Yiyiniz, içiniz; fakat israf etmeyiniz”4 âyetinin tefsirinde yedi nüktede iktisadî işleyen ve iktisat etmenin sünnetteki önemini ders veren Bediüzzaman Hazretleri, Kur’ân’ın iktisadî kesin bir dil ile emrettiğini, israftan kaçınmayı da açık biçimde yasakladığını bildirir. Bediüzzaman’ın iktisatla ilgili harika risâlesini burada özetlemeye çalışalım:

**Birinci Nükte:** Cenâb-ı Hak insanlara verdiği nimetler karşılığında sadece şükür istiyor. İsraf ve savurganlık ise, şükre zıttır. Çünkü Allah’ın nimetlerini saçıp savurmak, onları hafife almak demektir. Oysa iktisat, yani tutumlu olmak, mânevî bir şükür demektir ki, Allah’ın nimetlerine karşı ticaretli bir hürmet ve saygı mânâsı taşımaktadır.

**İkinci Nükte:** Cenâb-ı Hak insan vücudunu muntazam bir saray suretinde yaratmıştır. Ağızdaki dil, bu vücut sarayının kapıcısı; âsab ve damarlar, telefon ve telgraf telleri, mide de efendisi hükmündedir. Vücut sarayının hâkimi ve efendisi olan mideye

gönderilen rızık hediyesi, dil denen kapıcının denetiminden geçmektedir. Aslında saray hâkimi olan mideye yüz derecelik kıymette bir rızık geliyorsa, bunda dilin hakkı sadece beş derecelik bir bahşış olmalıdır.

Zeytin, peynir, yumurta gibi gıda ve vitamin deposu olan hediyelerde dilin yüzde beşlik bahşış hakkı fitrî biçimde verilmiştir. Mideye yüzde doksan beşlik gıda ve vitamin hakkı da yeterli biçimde verilmiştir. Bu maddeler hem mideye yararlı, hem de çok pahalı değildir.

Oysa baklava gibi aslında çok da gıda yükü taşımayan, fazlası mideye de, vücuda da zarar ve ihtilâl veren ve ağızda çiğnendikten sonra öncekilerle maddî plânda eşitlenen çeşitlerde ise dile verilen bahşış, oran itibariyle midenin hakkından fazla olmaktadır. Dilin bu bahşış arsızlığı cebin ekonomisine de dokunmaktadır.

Bu durumda yalnız dilin tad alma zevkini okşamak için, aslında mideye ve vücuda çok da yararı olmayan baklava gibi maddelerden çok almak hem hikmete zıt, hem de iktisada zıttır. İktisad, en yararlı olanı mümkün olan en ucuza almaktır. Yoksa en zararlıyı en pahalıya almak iktisat değil, israftır. İşte Kur'ân'ın hoş görmediği davranış budur.

İktisat ve kanaat, Allah'ın hikmetine uygun davranmaktır. Konumuzla ilgili olarak söylemek gerekirse; iktisat, dili kapıcı hükmünde görmek ve bir saray kapıcısının hakkı ne ise dile de o kadar bahşış ve değer vermektir. Nitekim burada yapılan israfta dil çabuk tokat yemekte, midede karışıklık ve ihtilâl çıkarmakta, mide hakikî iştihasını kaybetmekte ve kapıcının lezzet aşkı yüzünden vücut sarayı hasta olmaktadır.

Üçüncü Nükte: Dil, şükür mesleğinde ileri gitmeyen insanlar için bir kapıcı hükmündedir. Ve bu kapıcı, kendi lezzeti hatırına birçok israfa da kapı açmaktadır.

Oysa şükredenler için dil, Allah'ın rahmet mutfaklarının leziz ürünlerini tadan bir müfettiş ve bir bakan derecesinde bir makama sahiptir. Dil, yiyecekler sayısınca ölçücüklerle Allah'ın nimet çeşitlerini tanır, tadar, tartar, ölçer, biçer ve bir mânevî şükür mesajı halinde mide ile beyne haber gönderir. Mesajı alan mide ile beyin de Allah'ın eşsiz nimetlerini takdir etmesi ve değerlendirmesi için hiç zaman kaybetmeden kalbe, akla ve ruha mesajlar gönderir. Akıl, kalp ve ruh ise şükür için yine dönüp dile müracaat ederler ve dilin konuşma yeteneği ile Rabb-i Rahîm'e şükrederler. Böylece dil hem müfettiş, hem de şükredici vasfıyla midenin üstüne çıkar. Yani şükreden dil, makam ve derece itibariyle mideyi geçer.

Bu durumda; 1- İsrâf etmemek, 2- Allah'ın nimet çeşitlerini tadıp tanıyarak sırf şükür

vazifesini yerine getirmek, 3- Meşrû ve helâl olmak ve 4- Dilencilige ve minnete yol açmamak kaydıyla dil lezzetini takip edebilir. Bu şartlarla olması halinde dilin lezzetini takip etmesi İktisad anlayışına zıt düşmez.

Üstad Bediüzzaman'ın veciz ifadesiyle, ruh cesede, kalp nefse ve akıl mideye hâkim olmak ve lezzeti şükür için istemek kaydı ve şartıyla dil lezzetli şeyleri tercih edebilir. Bu israf olmaz. İktisada ters düşmez.<sup>5</sup>

İKTİSADIN ne olduğunu, iktisadın ferdî ve sosyal hayatımıza kazandırdıklarını ve bize maddî-mânevî nasıl yükseliş sağladığını dünkü yazımızda kısmen ele alarak, Bediüzzaman Hazretlerinin İktisat Risâlesini özetlemeye çalışmıştık. Kaldığımız yerden devam edelim: Dördüncü Nükte: “İktisat eden maişetçe aile belâsını çekmez”<sup>6</sup> hadisinin sırrıyla iktisad eden geçim derdi ve sıkıntısı çekmez. İktisad kesinlikle bereket sebebi ve geçimde mutluluk ve bolluk vesilesidir.

Üstad Bediüzzaman Hazretleri burada, Burdur'a nefyedildiği günlerde bazı zengin reislerin, parasızlıktan sefaletе düşmemek için kendisine zekât vermeyi çok istediklerini, ama kendisinin bunu kabul etmediğini; onlara, “Gerçi param pek azdır; fakat iktisadım var, kanaate alışmışım. Ben sizden daha zenginim” dediğini ve reislerin ısrarlı tekliflerini reddettiğini örnek olarak zikreder. İki sene sonra ise kendisine zekât teklif eden reislerin iktisatsızlık yüzünden borçlandıklarını, onlardan yedi sene sonra o az paranın iktisat bereketiyle kendisine kâfi geldiğini bildirir.

Evet, iktisat etmeyen zillate, başkasına yüzüsu dökmeye ve sefaletе düşmeye her an hazırdır.

Oysa iktisat edip zarurî ihtiyacı kadarıyla yetinse, “Şüphesiz ki, rızık veren, mutlak kudret ve kuvvet sahibi olan Allah'tır”<sup>7</sup> âyetinin sırrıyla ve “Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı yoktur ki, onun rızkını vermek Allah'a ait olmasın”<sup>3</sup> âyetinin açık işaretiyle herkes, ummadığı tarzda, yaşayacak kadar rızkını bulacaktır. Çünkü bu âyetler rızkı taahhüt ediyor.

Rızık ikidir: 1- Hakikî rızık: Yaşamaya yetecek derecede verilen rızıktır. Bu rızık Allah'ın taahhüdü altındadır. İnsanlığın bulaşık eli bulaşmazsa bu zarurî rızık mutlaka gelecek ve hiçbir kimseyi aç bırakmayacaktır. Böylece esasen bu hakikî rızkı bulmak için hiç kimse ne dinini, ne namusunu, ne de izzetini satmaya mecbur olmaz.

2- Meczâî rızık: Görenek belâsıyla zarurî ihtiyaç listesine giren ve tiryakilik derecesinde bağlılık yapan gayr-i zarurî ihtiyaçlardır. Bu rızık Allah'ın taahhüdü altında değildir.

İşte zarurî olmayan bu rızık kazanmak bu zamanda çok pahalı düşüyor. Başta izzetini fedâ ediyor, zilleti kabul ediyor, bazen alçak insanların ayaklarını öpüyor, bazen dilenci oluyor, en tehlikelisi ise, ebedî hayatın nûru olan dînini ve mukaddesâtını fedâ etmek sûretiyle bereketsiz ve uğursuz bir maddî kazanç sağlıyor.

Böyle haramların ve günahların mubah sayıldığı dehşetli bir zamanda, şüpheli mallarda zaruret derecesiyle yetinmek lâzımdır. Çünkü haram maldan zaruret derecesinden fazlasını zaten alamaz. Zorda ve darda kalan adam, murdar etten tok oluncaya kadar yiyemez. Ancak ölmeyecek kadar yiyebilir.

Öyleyse, hakikî rızık zaten taahhüt altındadır. Mecazî rızık için ise İktisad prensiplerini bozmaya gerek yoktur. Dinini ve mukaddesâtını ön plânda tutmak bizi hem israf yapmaktan koruyor, hem de iktisadî yaşamamıza imkân veriyor. Beşinci Nükte: Cenâb-ı Hak cömerttir. En fakir adama en zengin adam gibi, köleye ve fakire padişah gibi nimetinin lezzetini hissettiriyor. Bir fakirin, açlık ve iktisat vasıtasıyla bir parça kuru ekmekten aldığı lezzet, bir padişahın veya bir zenginin israftan gelen usanç ve iştahsızlıkla yediği en âlâ baklavadan aldığı lezzetten daha ziyâde lezzetlidir.

İktisad eden kimselere cimri denemez. İktisat, izzet, onur ve cömertliktir. Cimrilik ise zillettir, israfçıların ve savurganların görünüşteki merdane hallerinin iç yüzüdür. Altıncı Nükte: İktisat ve cimrilik arasında çok fark vardır. Tevazu nasıl kötü haslet olan zillet ve alçaklıktan mânen ayrı, fakat sûreten benzeyen bir güzel ahlâk ise; vakar nasıl kötü haslet olan tekebbür ve büyülenmekten mânen ayrı, fakat sûreten benzeyen bir güzel ahlâk ise; Peygamber Efendimizin (asm) yüksek ahlâkından olan ve kâinattaki hikmet ve nizamın önemli prensiplerinden olan iktisadın da, sefillikle, alçaklıkla, bahillikle, pintilikle, tamahkârlıkla ve cimrilikle hiç alâkası yoktur. Yalnız sûreten benziyorlar.

Bedüzzaman bu nükteyi İmam-ı Azamın şu veciz tesbitiyle bitiriyor: “Hayırda israf olmadığı gibi, israfta da hayır yoktur.” Öyleyse hayrı takip eden ve hayra harcayan iktisatsızlık yapmış sayılmaz.

Yedinci Nükte: İktisatsızlık israfı doğurur. İsrâf hırsı netice verir. Hırs da üç vahim neticeye götürür:

- 1- Kanaatsizlik. Kanaatsizlik çalışma şevkini kırar, şükür yerine şikâyet yaptırır.
- 2- Hüsrân. Hırs, hüsrân getirir; başarısızlık ve kaybetme sebebidir.
- 3- Hırs, ihlâsı kırar. İhlâs kırılınca, âhîret ameli de zedelenmiş olur. Dünyada

bereketi kaldırdığı gibi, âhirete de hayır namına bir şey bırakmaz.

Netice olarak israf kanaatsizliği doğurur. Kanaatsizlik ise çalışma şevkini kırar ve tembellik verir. Şikâyet kapısını açar. İhlâsı kırar, riyâ kapısını açar. İzzeti kırar, dilencilik kapısını açar. İktisat ise, kanaati netice verir, malda ve kazançta bereket sebebidir. “Kanaat eden izzetli olur. Aç gözlü insan aşağılanır”<sup>8</sup> hadis-i şerifinin sırrıyla, kanaat izzet demektir. Çalışmaya teşvik eder. Çalışma ve yaşama şevkini arttırır.

### **Dipnotlar:**

1- Mâide Sûresi: 66;

2- Lokman Sûresi: 32;

3- Müsned, 1/447;

4- A'râf Sûresi: 31;

5- Lem'alar, s. 143, 144.

6- Müsned, 1/447;

7- Zâriyât Sûresi: 58;

8- Hûd Sûresi: 6;- Et-Terğib ve't-Terhîb, 1/586